

КРИЖАНОВСЬКА М. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СИТУАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ АСИНХРОНІЇ В АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ “ЧОЛОВІК-ЖІНКА” У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНОГО ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ

(на прикладі сучасної італійської мови)

У статті досліджуються граматичні, лексичні, синтаксичні та дискурсивні засоби вербалізації ситуації комунікативної асинхронії у процесі формування сімейного дискурсивного простору в адресантно-адресатній конфігурації “чоловік-жінка”. При цьому враховуються когнітивні та гендерні особливості сімейного спілкування.

Ключові слова: сімейний дискурсивний простір, комунікативна асинхронія, адресантно-адресатна конфігурація “чоловік-жінка”, когнітивні особливості спілкування, гендерні особливості спілкування.

В статье исследуются грамматические, лексические, синтаксические и дискурсивные способы вербализации ситуации коммуникативной асинхронии в процессе формирования семейного дискурсивного пространства в адресантно-адресатной конфигурации “муж-жена”. При этом учитываются когнитивные и гендерные особенности семейного общения.

Ключевые слова: семейное дискурсивное пространство, коммуникативная асинхрония, адресантно-адресатная конфигурация «муж-жена», когнитивные особенности общения, гендерные особенности общения.

The article deals with the grammatical, lexical, syntactical and discursive traits of communicative asynchrony situation's verbalization in the process of family discourse space's creation in the “husband-wife” addressor-addressee's configuration. The cognitive and gender communicative peculiarities of family's interaction are taken into consideration.

Key-words: family discourse space, communicative asynchrony, “husband-wife” addressor-addressee's configuration, cognitive peculiarities of interaction, gender peculiarities of interaction.

Актуальність викладеного в статті дослідження зумовлена відсутністю системного дослідження особливостей вербалізації ситуації комунікативної асинхронії (КА) в сімейній адресантно-адресатній конфігурації (ААК) “чоловік-жінка” на матеріалі сучасної італійської мови.

Мета статті полягає у визначенні особливостей вербалізації ситуації КА при формуванні дискурсивного простору сім'ї.

Об'єктом виступає дискурс сучасної італійської сім'ї, проаналізований у межах дискурсології, когнітології та комунікативної лінгвістики.

Предмет дослідження становлять лексико-граматичні, синтаксичні особливості та структурно-дискурсивні патерни вербалізації ситуації КА

сімейного дискурсу в сучасному італомовному соціумі.

Матеріалом дослідження слугували відео- та аудіозаписи автентичних програм італійського радіо та телебачення.

Наукова **новизна** визначається тим, що вперше на матеріалі сучасної італійської мови досліджуються особливості вербальної презентації конфліктних ситуацій в сімейній ААК “чоловік-жінка” на матеріалі сучасної італійської мови.

Сучасні лінгвістичні дослідження ситуацій конфлікту спираються на виявлення когнітивної складової протистояння адресанта та адресата [1; 2; 3; 4], гендерних відмінностей комунікативної поведінки чоловіка та жінки [5; 6], належності адресанта та адресата до різних соціальних, вікових угруповань, а також різницю в системі цінностей та сприйняття оточуючої дійсності адресантом та адресатом [7].

У даній статті ми розглядаємо особливості вербалізації ситуації КА в ААК “чоловік-жінка”. Постійність спілкування [8:69–70], наявність спільних заповнених в минулому когнітивних лакун та постійне поповнення знань про специфіку поведінки, особливостей комунікації представника протилежного гендеру, особливості вибору тем для сімейного спілкування впливають на характер вербалізації ситуації КА в сімейній ААК “чоловік-жінка”.

Крім того, у процесі багаторічного спілкування чоловіка та жінки, як правило, накопичується негативний досвід та негативномаркована інформація про комунікативну поведінку адресанта, постійно активується інформація про гендерні норми та стереотипи [9:40–45, 196–216], відпрацьовуються ідіотипові для даної ААК патерни-шаблони використання конфліктних стратегій та тактик.

Поштовхом для сімейного конфлікту стає інформаційно-когнітивний [1:34–42], аксіологічно-аргументативний, психологічний, гендерний [9:219–23], комунікативний дисонанс в ААК “чоловік-жінка”, причому у процесі вербалізації ситуації КА імпліцитно присутні посилання на конфлікти у минулому: “*Anche quella volta quando eravamo a Como, hai detto che... Non ricominciamo, per favore! Te l’ho già detto mille volte che...*” [9].

Вищеназвані комунікативні ходи надають сімейному конфлікту рис циклічності, що у процесі вербалізації проявляється в використанні численних повторів: “– *Ma che t’importa, mamma! Se papà vuole bruciarsi lo stomaco, lascialo fare! - Eccolo! Senti, ha ragione Valerio, ti brucerai lo stomaco!* – *Ma insomma! Sarò padrone di bruciarmi lo stomaco, e mio!* – *Lo dico*

per te! Comunque, Bruno, tieni, Bruno, tieniti il tuo pepe! Non sei mai contento!" [13].

Одним з типових дискурсивних патернів початку КА при формуванні сімейного дискурсу є вербалізація латентного (прихованого) конфлікту через активацію семи "ЧУЖЕ" [1:34–42, 149–162], при чому початок конфліктної ситуації може мати абсурдний характер [8:264–265]. Так, хронічний або латентний конфлікт, як правило, розпочинається з вербалізації несуттєвих, побутових, дріб'язкових причин виникнення конфлікту. При цьому часто відбувається лексична та граматична інтенсифікація елементів повідомлення за допомогою використання лексичних одиниць-інтенсификаторів кількості та якості, повтору; адресант має характерну невербальну поведінку (підвищений тон розмови, надто прискорений або сповільнений ритм повідомлення, демонстрація агресивних жестів та міміки тощо), зростає кількість переривань, повідомлень – окличних речень, одночленних речень, незавершених речень, використовується інвертований порядок слів у повідомленні: "*Scherzi?! Signore! Adesso...che dici?! Ehi, piantala! Madonna! Bastardo! Volevo solo... Tu invece adesso tu stai qui, mentre io...Che schifo! – Ma che esagerata che sei! – Esagerata io?!*" [13].

Інтенсифікації підлягають, як правило негативні звички, елементи поведінки, риси характеру адресата: "*– è matto per sei giorni della settimana!*" [10].

"*– Mi passi il pepe, Mirella? – Ma se ne hai già un quintale ... – La carbonara dev'essere nera di pepe! – Sì, ma poi diventa anche immangiabile!*" [13].

У процесі формування сімейного дискурсивного простору виникнення ситуації КА корелює з порушенням концепту "NOI" в ААК "чоловік-жінка", що проявляється у вербалізації комунікативного, психологічного, фізичного віддалення адресанта від адресата: "*– Guarda che roba!Mi volta stomaco solo a vederlo! È una montagna di pepe! – E allora girati dall'altra parte! – No, sei tu che ti devi girare, non io!*" [13].

При цьому спостерігається зростання кількості текстових антонімів, конструкцій з протиставленням, видільних конструкцій з семою протиставлення та поява у мовленні чоловіка та жінки дейктичних протиставлених елементів *io-tu questo-quello*, які вербалізують відсутність єдності, взаєморозуміння: "*Non ti riconosco, non so come raggiungerti, sembri perso nei tuoi pensieri, sei assente, sei lontano anni luce dalla verità, lo capisci?*"

[12]. “Io non ti capisco più! Vedi, avevo ragione io, sei tu che hai sbagliato! Non è questo che mi dà fastidio, è quel fatto che non sei mai presente!” [15].

Вербалізація віддалення та протиставлення в сімейній ААК “чоловік-жінка”, природно, корелює з наявністю численних посилок на існування гендерномаркованих відмінностей адресанта та адресата, причому створення ситуації КА співпадає з негативною аксіологічною діяльністю адресанта по відношенню до гендеру адресата. Негативна оцінка вербалізується за допомогою вживання іменників, прикметників з семою негативної оцінки *libertino, attaccabriche, don Giovanni, litigone, rompiscatole, mascalzone, fesso, testardo, infedele, indifferente, irresponsabile, debole*, висловлення негативної суб’єктивної оцінки під час емоційної аргументації, причому оцінка часто має узагальнюючий характер: “Tutti gli uomini sono fatti così! Tutti gli uomini italiani sono fessi! Tutte le donne sono pronte a rompere le scatole ai loro mariti!” [16].

Дисгармонізація / руйнування дискурсивного сімейного простору співпадає з вербалізацією концепту «руйнація» в локально-дискурсивному чи глобальному його значенні: “Mi hai rovinato la vita! E questo ha rovinato il nostro rapporto!” [15]. При цьому адресант використовує дискурсивний патерн “non c’è più + іменники з семою кохання, взаєморозуміння, позитивного психологічного та емоційного стану в ААК “чоловік-жінка” *fiducia amore, intesa, tenerezza, armonia, sintonia*”: “Non c’è più intesa tra noi due! Non esiste più fiducia tra te e me! Non vedo più la tenerezza nella famiglia!” [17].

Дисгармонізація нормального обміну активною комунікативною роллю реалізується у мовленні адресанта та адресата за допомогою маркерів переривання комунікації *basta!, chiudiamo il discorso, lasciami parlare, lasciami dire, chiudi il becco!, fammi dire una parola*, використанням синтаксично незавершених конструкцій: “- Lasciami parlare! - Il discorso è chiuso qui! - Lasciami spiegare, ti prego! – Chiuso il discorso! Me ne vado subito! Ma che mascalzone che sei!” [16].

Актуальний лідер комунікації послуговується конструкціями з імперативом, використовує погрози, іронію, вдається до вживання пейоративної та заниженої лексики: “Tu non ti muovere da nessuna parte, vado io al bancomat, capito! Sei proprio bello! Amore, chi te lo impedisce a fare!? Cara, tu devi rivolgere questa domanda a se stessa, non a me! Senti per favore rimettitutto come l’hai trovato! Tranquillizzati! Fermati, dove vai, fermati! Allora, non devi dimostrare la tua passione! – Amore! – Non mi chiamare amore!

– *Ma io sono un cominista! – Resta pure un comunista! Nesusno te lo impedisce a restare! Lo capisci questo?! Resta pure quello che ti pare, ma non rompere scatole anche a me!*”[14].

У процесі розгортання ситуації КА адресант часто вдається до використання перифрастичної конструкції “stare+infinito” з метою вербалізації роздратування та для заперечення попереднього комунікативного ходу адресата: “– *Non sto mica dicendo che hai fatto una carbonara cattiva! Voglio solo un po' piu di pepe!*”[13].

Ситуація АК в сімейній ААК часто супроводжується переходом одного або обох з комунікантів до емоційної аргументації, що корелює із вербалізацією відсутності здорового глузду в адресанта: “*Ma sei proprio pazzo! Tu non ragioni! Hai perso la testa! Sei impazzita?! Che ti prende?! Che discorso è questo? È un discorso da donna matta! Sei pazzo! – Tu hai perso la testa! – L'hai persa tu! – Tu non ragioni! – TU non ragioni!*”[13, 14].

У свою чергу емоційність аргументації, використання argumentum ad personam, до якого так часто вдаються чоловік і – особливо – жінка в сімейній ААК призводить до порушення нормального чергування комунікативних ролей, вербалізації боротьби за роль лідера у сімейному дискурсивному просторі та сім’ї в цілому:” –*Sarò il padrone di bruciarmi lo stomaco, è mio! (Teatroggiornale, 20 02 2003) Sei uguale a tuo padre, padre sempre assente e disinteressato! – Insomma, ne fai un fatto personale!*”[13].

Характерною для ситуації КА у процесі формування сімейного дискурсивного простору є вербалізація агресивно-асертивної невербальної поведінки поведінки адресата, а також експліцитна вербалізація негативних емоційних реакцій та станів, що супроводжується зітханнями, плачем, риданнями, демонстрацією агресивної міміки, жестів та скороченні проксемічної дистанції з метою реалізації агресивних дій щодо адресата: “*Mi hai guardato storto. Cosa significa questa faccia?! Ma che hai?! Perché mi stai guardando in questo modo?*” [9].

В сімейній ААК “чоловік-жінка” чоловіки проявляють схильність до вербалізації агресивної поведінки, а жінки – до вербалізації стану образи, втоми, роздратування: “*Ti faccio vedere i topi verdi! Ora ti uccido! Ti ammazzo! Non ce la faccio più! Ne ho sopr ai capelli! Mi hai offeso!*” [10; 11; 12].

Таким чином, створення ситуації КА в ААК “чоловік-жінка” має свої когнітивні, аксіологічні, аргументативні особливості, а також особливості зайняття та утримання ролі лідера комунікації, що, у свою чергу, впливає на процес вербалізації конфлікту в сімейному дискурсі. При формуванні

ситуації КА важливим для розуміння її динаміки стає гендерний аспект комунікативної поведінки подружжя, накопичений досвід про специфіку комунікативної поведінки адресата у типових конфліктних патернах спілкування. Серед особливостей вербалізації ситуації КА в сучасному сімейному дискурсі слід виділити вживання лексичних одиниць з семою негативної оцінки, лексичних одиниць розширеної семантики для вербалізації причини конфлікту, дейктичних елементів у протиставленні для вербалізації дисгармонізації та руйнування сімейного дискурсивного простору. У процесі емоційної аргументації характерне вживання кількісної та якісної інтенсифікації, окличних, незавершених, одночленних речень-висловлень, інвертованого порядку слів, видільних конструкцій, перифрастичних конструкцій, маркерів переривання комунікації, узагальненої негативної оцінки, патерну “заперечення + лексичні одиниці з семою закоханості, довіри, кохання, відданості, близькості, розуміння”.

Перспективи подальших досліджень. У майбутньому видається важливим дослідити національно-специфічні риси ситуації комунікативної асинхронії у процесі формування сімейного дискурсивного простору сучасної італійської сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижановська М. В. Мовленнєві чинники формування дискурсивного простору телевізійного ток-шоу (на матеріалі сучасно італійської мови): дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / М. В. Крижановська; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 245 с. 2. Багрій О. І. Когнітивний аспект значення та функціонування граматичних засобів вираження темпоральності в сучасній англійській мові / О. І. Багрій // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2002. – Вип. 1. – С. 10–14. 3. Курченко О. О. Інтеграція когнітивного підходу до лінгвістичного аналізу / О. О. Курченко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2002. – Вип. 1. – С. 100–103. 4. Conder S. Social Cognition and Discourse / S. Conder, C. Antaki // Discourse as Structure and Process. A Multidisciplinary Introduction; [ed. by Dijk T.A., van]. – Sage Publications. London: Thousand Oaks. New Delhi, 1997. – Vol. 1. – P. 320–347. 5. Гумеров П. Он и она в поисках супружеского согласия / П. Гумеров. – М.: Изд-во православной патриархии, 2009. – 188 с. 6. Лиз Алан и Барбара. Язык взаимоотношений мужчина и женщина (как научиться бесконфликтно обращаться с противоположным полом) / Лиз Алан и Барбара. – СПб.: Издат. дом Гутенберг, 2000. – 236 с. 7. Гумеров П. Семейные конфликты: профилактика и лечение (взгляд православного священника) / П. Гумеров. – М.: Основы православной культуры, 2010. – 200 с. 8. Вацлавик П. Прагматика человеческих коммуникаций / [Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д.]. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 320 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Al posto tuo*, 28.10.05. 10. *Al posto tuo*, 12.10.06. 11. *Cominciamo bene*, 13.05.12. 12. *Cominciamo bene*, 14.12. 03. 13. *Teatroggiornale* 20.02.2003. 14. *Teatroggiornale* 17.11.04. 15. *Ricomincio da qui*, 16.01.03. 16. *Ricomincio da qui*, 11.04.04. 17. *Ricomincio da qui*, 02.06.06.